

His itaque permotus Ambrosius Julianæ sermonem prosequi voluit etiam propria exhortatione (Cap. 9 et seq.). Istic easdem virgines quod sit illarum officium, quibus ipsas vacare exercitiis, quidve præstare oporteat, ut simul cum matre ex professionis suæ regulis vivant, edocet. Subinde autem et alias informat (Cap. 10, num. 71, et cæt.) christianas virgines, ad quas a tribus illis integritatis victimis sermonem transfert. Deinde variis exemplis quæ ipsæ imitari debeant, propositis, non prætermittit sanctam Sotherim (Cap. 12, num. 81), ipsis, ut alibi vidimus (Lib. III de Virginit., num. 39), consanguineam, cujus et supplicii illud describit, quo sibi faciem carnificis pugno cædi cruentarique lubenti animo perpessa est. Addit et alia quædam præcepta (Cap. 13, num. 83 et seq.), quibus finitis, viduæ illi quæ se, liberos, omnesque opes Christo venerat, paratam ab eo uberrimam mercedem pollicetur (Cap. 14, num. 92). Ad postremum Deo supplicat (Ibid., num. 95), ut in ea quam consecravit Ecclesia semper præsens atque propitiis, fidelium preces ac Dominici corporis sacrificium accipiat, sed in primis hujusce totius familiæ integram admittat oblationem.

Eo tractatu quem, ut vidimus, in publico cætu constat fuisse pronuntiatum, nihil præter unicum sermonem contineri probabile est. Sed licet multus in dicendo istic fuerit sanctus Doctor, viz tamen impetrare poterat ab animo suo, ut in tam læta celebritate orationem magis præcideret. Nec sane etiam a verisimili recesserimus, si qualis Florentiæ habita fuit, talem omnino in codicibus adhuc servari crediderimus. Quippe cum ipsemet e concionibus suis libros condebat, eis ferme semper aliquid, unde mutatio illa dignosceretur, insererat. Inde est quod aptius in mss. inscribitur Exhortatio virginitatis, et in edit. ant. Ad virgines exhortatio, quam in Rom. De Hortatione ad virginitatem tractatus: verum tamen quodlibet istorum lemmatum non absurde operis argumento congruere quæ hactenus declaravimus, abunde probant. Mirum autem illud videri potest viduam filias alloquentem, ipsa filiabusque audientibus, inductam esse ab Ambrosio, atque illi orationem qualem ab ipsamet habitam fuisse conjici poterat, ab eodem accommodatam. Sed hoc procul dubio ita præstitit, ut major vis exhortationi suæ accederet.

Hanc porro cum habuerit, quo tempore Eugenium fugiebat, nec non post revelata sanctorum Vitalis atque Agricolæ sacra lipsana; hinc conficitur non ante nominati tyranni perduellionem, sed Præsule nostro propriæ sedi quam kal. Augusti an. 394 repetivit, nondum reddito, id evenisse. Baronius quidem (Ad ann. 392) annum 392 tribuit huic operi, quod tamen procul dubio in sequentem rejiciendum est. Neque vero minus etiam videtur certum pascha imminente eandem compositam ac dictam esse orationem; id enim ex eo quod vir sanctus ait: Venit paschæ dies, etc. (Cap. 7, num. 42), palam indicatur.

SANCTI AMBROSII

MEDIOLANENSIS EPISCOPI

EXHORTATIO VIRGINITATIS,

LIBER UNUS^a.

277 CAPUT PRIMUM.

Ambrosius Bononia veniens ad eos a quibus fuerat invitatus, narrat apophoreta se detulisse, nempe reliquias Agricolæ ac Vitalis martyrum. Horum tametsi alter dominus exstiterit, alter servus, comparatio tamen instituitur; cumque hic illi præverit ad martyrium, hinc cognoscitur apud Christum impedimento servitutem non esse. Tum amborum certamen describitur; quod ex utriusque nominis

^a Script. circa an. 393

^b Convivium per metaphoram translationem sanctorum corporum vocat, eo quod conventus fuerit celebritatis ac lætitiæ plenus, qualia solent esse convivia.

^c Rom. edit. sola, habere triumphi principum. Erant autem apophoreta proprie munuscula, quæ olim ab his qui vocati fuerant ad convivium, ferri

A præsagio Sanctus illustrat. Deinde quam in Judæorum acceperant tumulis, sepultura commemorata, quanto cum gaudio detecti atque educti sint, refert.

1. Qui ad convivium magnum invitantur, apophoreta secum referre consueverunt. Ego ad Bononiense invitatus^b convivium, ubi sancti martyris celebrata translatio est, apophoreta vobis plena sanctitatis et gratiæ reservavi. Apophoreta autem solent^c habere triumphos principum: et hæc apophoreta trium-

domum consueverant, ut puta fructus, assatæ aviculæ, aut quid ejusmodi. Sic etiam dicta sunt munera quæ magistratum novum ineuntes amicis missabant. Fuerant quoque apophoreta triumphalia, ab imperatoribus scilicet triumphantibus distributa. Reperitur et pro vasis in quibus sacra reliquiæ recondebantur, ea vox usurpata, sed in infirma tantum latinitate. De quibus acceptionibus consule Turne-

phalia sunt; Christi enim nostri principis triumphum sunt martyrum palmae. Nec vero huc dirigebam iter: sed quia petitus a vobis sum, debui mecum deferre quae aliis parabantur, ne minor ad vos venirem; ut quod in me minus est, quam praesumebatur, in martyre plus inveniretur.

2. Martyri nomen Agricola est, cui Vitalis ^a servus fuit ante, nunc consors et collega martyrii. Praecessit servus, ut provideret locum; secutus est dominus, securus quod fidei servuli **278** jam inveniret paratum. Non aliena laudamus; passio enim servi domini disciplina est. Illic instituit, ille implevit. Nihil illi decerpitur. Quomodo enim mihi potest, quod Christus donavit? Egregie et ille quidem homini serviendo didicit quomodo Christo placeret: hic tamen geminam laudem acquisivit, in illo magisterii, in se martyrii. Certaverunt tamen inter se invicem beneficiis, postquam aequales esse meruerunt. Illic illum ad martyrium praemisit, ille istum accersivit.

3. Nullum ergo ad commendationem hominis conditio affert impedimentum: nec dignitas prosapiae meritum, sed fides affert. Sive servus, sive liber, omnes in Christo unum sumus: *Et unusquisque quodcumque fecerit bonum, hoc recipiet a Domino* (Ephes., vi, 8). Nec servitus derogat, nec libertas adjuvat. Vide ad eam rem quam nihil in conditione momenti sit. *Servus, inquit, vocatus es? Non sit tibi cura.... qui enim vocatus est in Domino servus, libertus est Domini. Similiter et qui liber vocatus est, servus est Christi* (1 Cor. vii, 21, 22). ^b Vide, inquam, vim Apostoli. Plus putatur dedisse ei qui servus, quam ei qui liber vocatus est; ^c ex servo enim libertus Christi fit, ex libero servus. Sed nulli plus dedit, verum utrisque aequali mensura divisit. Apud Christum enim servitus et libertas aequali lance penduntur, nec ullo discerniculo bonae servitutis et libertatis merita dividuntur; quia nulla major est dignitas quam servire Christo. Denique Paulus servus Christi Jesu (Rom. i, 1); haec enim servitus gloriosa est, in qua gloriatur et Apostolus. An non summa gloria est, quando tali pretio aestimati sumus, ut sanguine **279** Domini redimeremur? Sed jam pergamus ad caetera.

4. ^d Cumque sanctus Vitalis cogeretur a persecutibus ut Christum negaret, et ille amplius profiteretur Dominum Jesum Christum, omnia tormentorum genera in eum exercentes, ut non esset in **lib. xix Adversar. cap. 23, Lipsium lib. i Saturn. cap. 16, Rosveidum in Notis ad epist. 5 sancti Paulini, Cangium in eadem voce, atque alios.**

^a Ita edit. ac pauci mss.; alii autem magno numero, *servus fuit. Ante hunc consors et collega martyrii praecessit servus.* Minime male. Hos porro martyres Bononienses imperantibus Diocletiano et Maximiano coronatos esse ad an. 303 tradit Baronius, cujus opinionem Hermannus licet epistola non dubie supposititia, ut ipse agnoscit, nitentem amplectitur.

^b Mss. non pauci, *Videte, inquit, vim Apostoli. Plus putatur depressisse, etc.*

^c Mss. aliquot, *ex quo enim libertus Christi, fit ex libero servus.*

A corpore ejus sine vulnere locus, orationem fudit ad Dominum, dicens: Domine Jesu Christe, Salvator meus, et Deus meus, jube suscipi spiritum meum; quia jam desidero ut accipiam coronam, quam angelus tuus sanctus mihi ostendit. Et completa oratione, emisit spiritum.

5. Sanctus Agricola mitior habebatur moribus, ut ab ipsis etiam inimicis diligeretur. Ideoque differabant ejus passionem. Sed haec persecutorum honorificentia omni erat immanitate acerbior, quae invidabat martyrium. Denique ubi non acquievit sanctus Agricola, crucifixus est; ut advertamus illas blanditias eorum non sedulitatis fuisse, sed fraudis. Supplicio servi dominum terrere voluerunt. Vertit hoc Christus in gratiam, ^e ut martyrium servi dominus **B** imitaretur.

6. Utriusque nomen aptum martyrio; ut designati ad martyrium ipsis vocabulis viderentur. Ille Vitalis dictus est, quasi qui contemptu istius vitae veram illam vitam aeternam sibi haberet acquirere: iste Agricola, qui bonos fructus spiritualis gratiae seminaret, et sacri sanguinis effusione, meritorum suorum omniumque virtutum rigaret plantaria.

7. Sepulti autem erant in Judaeorum solo, inter ipsorum sepulera. Ambierunt Judaei cum servulis sepulturae habere consortium, quorum Dominum negaverunt. Sic et aliquando Balaam dixit: *Moriatur anima mea in animis justorum* (Num. xxi, 10); tamen non communicavit eorum operibus, cum viveret, quorum in animis cupiebat mori. Et istos quos viventes persecuti sunt, mortuos honorabant. Illic igitur martyris exuvias requirebamus, tanquam inter spinas rosam legentes.

8. Circumfundebamur a Judaeis, cum sacrae reliquiae eveherentur: aderat populus Ecclesiae cum plausu et laetitia. Dicebant Judaei: *Flores visi sunt in terra* (Cant. ii, 12), cum viderent martyres. Dicebant Christiani: *Tempus incisionis adest* (Ibid.). Jam et qui metit, mercedem accipit (Joan. iv, 36). Alii seminaverunt, et nos metimus martyrum fructus. Iterum audientes Judaei voces plaudentis Ecclesiae, dicebant inter se: *Vox turturis audita est in terra nostra* (Cant. ii, 12). Unde bene lectum est: *Dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam. Dies diei* (Psal. xviii, 3), Christianus Christiano: *nox nocti, Judaeus Judaeo.* Indicabant ergo Judaei quod haberent scientiam martyrum, sed non scientiam Verbi; id est, non secundum illam solius boni, et solius **280**

^d Ab hisce verbis, *Cumque sanctus Vitalis*, usque ad illa, *emisit spiritum*, quidquid continetur, in mss. ferme omnibus desideratur. Neque vero id totum nobis medioeriter suspectum est, maxime quod verba illa, *omnia tormentorum genera in eum exercentes*, cum antecedentibus ac subsequentibus parum congruant. Horum tamen loco in epistola 55, quam Ambrosio Rom. edit. mss. aliquot auctoritate substituit, concinnus legitur, *adeo omni tormentorum genere cruciatus.* Porro cum mss. nos deliciant, in edit. nihil mutamus.

^e Omnes edit. ac mss. nonnulli, *ut martyrio servi dominus imitaretur*; alii longe plurimi, ut in textu.

veri scientiam : Ignorantes enim Dei justitiam, et volentes se justificare, justitiam Dei non receperunt (Rom. x, 3).

CAPUT II.

Primo reliquiarum pretium amplificat, deinde Julianam viduam, quæ illis donaretur, dignam asserit; hanc enim cum honorandam ex Apostolo, tum eo prædicandam quod Ecclesie damna quam propria sua magis doleret.

9. Detuli ergo vobis munera quæ meis legi manibus, id est, crucis tropæa, cujus gratiam in operibus agnoscitis. Certe et ipsi dæmones confitentur. Condant alii aurum atque argentum, ac de latentibus eruant venis; legant pretiosa monilium sorta; temporalis ille thesaurus est, et sæpe habentibus perniciosus: nos legitimus martyris clavos, et multos quidem, ut plura fuerint vulnera quam membra. Clamare martyrem diceret ad populum Judæorum, cum clavos ejus colligeremus: *Mitte manus tuas in latus meum, et noli esse incredulus, sed fidelis (Joan. xx, 27)*. Colligimus sanguinem triumphalem, et crucis lignum.

10. Hæc sanctæ viduæ negare non potuimus postulanti. Munera itaque salutis accipite, quæ nunc sub sacris altaribus reconduntur. Ea igitur vidua ^a sancta est Juliana, quæ hoc Domino templum paravit atque obtulit, quod hodie dedicamus: digna tali oblatione, quæ in solum sua templa jam Domino pudicitæ atque integritatis sacravit. Dum Julianam volo dicere, Judæam dixi. Non erravit lingua, sed definit; Judæa enim est anima quæ Christum facit. Denique notus in Judæa Deus (Psal. lxxv, 2); id est, ubi agnoscebatur, non ubi negabatur. Est ergo in spiritu Judæa, ubi major portio, intellectus sincerior; *Quia salus ex Judæis est (Joan. iv, 23)*. Linguae igitur error testimonium sanctitatis invenit.

11. Honoremus ergo hanc viduam, quia scriptum est: *Viduas honora, quæ vere viduæ sunt (I Tim. v, 3)*. Licet verborum nostrorum honorem non ambiat, quæ Apostoli mandatum adæquaverit, habens in bonis operibus testimonium, quæ bene filios educaverit, melius instituerit.

12. Quis hanc non ut destitutam et miserabilem deploravit, quando amisit maritum? At ista ministrum sacris ereptum altaribus amplius ingemuit, quam sibi conjugem, aut patrem filiis. Nam etsi

^a Rom. edit sola, *sancta est Judæa*. Favet quidem quod intra ponitur, *dum Julianam volo* (edit., *volu*) dicere, *Judæam dixi*: sed tamen sine mss. aut saltem vet. edit. nulli fidimus conjecturæ. Sunt autem mss. aliquot in quibus habetur. *Ea igitur vidit atque obtulit quod hodie*, etc. Interim hic observabis quam antiqua sit dedicandarum cum celebri pompa Ecclesiarum consuetudo. Hujus quoque rei documentum præbet sancti hujus nostri ad Felicem Comensem epistola. Catholici nonnulli atque heterodoxi Magdeburgenses in sæculum n tradunt hunc ritum non nisi post imperium Constantini receptum esse, cum alii eundem e veteri Synagoga in Ecclesiam

A præsidio esset mariti viduata et solatio; tamen apud piam mentem causa Ecclesiæ præponderabat.

281 CAPUT III.

Julianæ ad liberos exhortatio. Illic principio filium monet eum non temere vocari Laurentium, sed quod Martyris cognominis patrocinio conceptus fuerit, atque eidem promissus. Solvat igitur parentum vota. Nihil ipsi esse quo retardetur; cum cæteris rebus divinum servitium præstantius sit, hominum autem vita miserrima: putere tamen exitum ex ejus malis, modo castitatem illi eligant, cui conjugii servitius hic opponitur.

13. Succinxit itaque mentis viscera, et circumfusam se videns numero filiarum trium, et unius filii, quo solent terreri cætera, hoc fortior facta, tali filios alloquio convenit: Filii, amisistis patrem, matrem habetis. Melior quidem fuisset illa commutatio, si pater viveret, mater deesset. Tamen infirma licet et desolata ostendo vobis, si vultis sequi, quo arbitremini patrem vobis non decessisse; habetis enim meliorem de cælo parentem. Ille est qui et hos suffulsit patres. Quid enim aliud jam superest spei? Pater vobis fuit dives gratia, non pecunia: opulentus ministerio, non patrimonio: cujus hæreditas fides est, locuples Deo, sed egena sæculo. Satis vos divites reliquit, si propositum ejus sequamini. Sola fides utrique indiscreta sexui, census virorum, ^b dos virginum.

14. Et tu quidem, filii, aliquanto propior patri, agnosce quæ matri debeas, quod domui vocabulum reddas. Ætas te excusat, sed hæreditas vocat. *Jucundentur, filii, pater et mater in te (Prov. xxiii, 25)*. Noli matrem contemnere quasi imprudentem. *Regis admonitio*, inquit, ^c *quem eruditit mater sua*. Quid filius qui servat dictiones Dei? Primogenite, tibi dico, filii: *Quid filius mei ventris? quid natus mearum orationum? Ne dederis mulieri tuam honestatem (Prov. xxxi, 1 et seq.)*. Audi quid sapiens dicat, quid Scriptura asserat.

15. Considera quis te ut nascereris. juverit: filius es votorum magis quam dolorum meorum. Considera cui te muneri pater tali nomine designaverit, qui vocavit Laurentium. ^d Ibi vota deposuimus, unde nomen assumpsimus. Vota effectus secutus est, redde martyri quod debes martyri. Ille te nobis impetravit, tu restitue quod de te hujusmodi nominis appellatione promisimus.

nascentem translatum velint. Utamque vero sententiam conciliat card. Bona lib. 1 Rerum liturgic. cap. 20, num. 5.

^b Mss. non pauci, *dux virginum*. Haud satis recte.

^c Vet. edit., *quæ mater sua, qui filius, qui servat dictiones Dei?* Gall. ac Rom. *quem eruditit mater sua. Quid servabis, filii?* Dictiones Dei: mss. vero magno consensu nobiscum faciunt.

^d Agnoscant ex hoc loco novatores quam sit meris antiqui vota sanctis in cælum receptis nuncupare, quo eorum suffragiis a Deo fideles expeditius optata consequantur.

16. Quid autem est, fili, aliud ^a quod eligendum a putes, nisi Deum patrum tuorum? Ipse enim ^b pauperes et divites, humiles et excelsos facit, suscitavit a terra pauperem, et de stercore erigit inopem, et sedere eum facit cum potentibus in tribunali honoris et hereditatis. Dat votum optanti, et benedicit annos justis. Quid hoc, filii, præcellentius? aut quid est vita hominis in hac terra, ^c nisi levis cursor? En transivimus, et nihil vidimus. Atque utinam hunc cursorem (*Job. ix, 25*) imitemur; ut nihil videremus, et nulla onera portarem! sed quod est gravius, **282** cursus vacuus, et onera inania. Inania sunt quidem, sed non levia, neque delicti vacua; quia grave fenus peccati est. Unde clamat sanctus Job: *Nonne tentatio est vita hominis in terra, aut sicut mercenarii quotidiani vita ejus? Et sicut servus timens dominum suum, qui umbram invenerit, et sicut mercenarius expectans mercedem suam; sic ego ^d expectavi in vacuum, noctes autem dolorum datæ sunt mihi. Si dormiero, dico: Quando dies? Cum surrexero, iterum: Quando vesper? Plenus sum dolore a vespere usque mane. Vita autem mea levior quam favilla. Perit autem in vana spe (*Job vii, 1 et seq.*). Nihil igitur est homo, nisi tu, Domine, intendas in eum, et visitationem ejus facias usque mane, et in requiem eum inducas. Arbor si excidatur, repullulat, et floret ab aquæ odore: homo cum ceciderit, nihil est, ^e ingruunt super eum dolores.*

17. Hanc igitur tentationem tantarum necessitatum, si vultis, filii, vitare, integritas corporis expectanda vobis est (*52, q. 1, c. Integritas*): quam ego ^C pro consilio suadeo, non pro imperio præcipio. ^f Sola est enim virginitas quæ suaderi potest, imperari non potest. Res magis voti est, quam præcepti. Quod enim gratiæ est, non jubetur, sed desideratur: electionisque magis est, quam servitutis. Unde et Apostolus dicit: *De virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do, tamquam misericordiam consecutus a Domino (*I Cor. vii, 25*). Legebat enim dixisse Dominum spadonibus: Quicumque custodierint præceptum meum, et elegerint quæ ego volo, et amplectentur testamentum meum; dabo illis in domo mea, et in muro meo locum nominatum, meliorem filiorum et filiarum: nomen æternum dabo illis, et non deficient (*Esai. lvi, 4, 5*). Meliorem, inquit, locum vobis dabo, spadonibus dicit; his videlicet, ^g qui se ^D resecta genitali parte absciderint. Ipsi sunt ergo qui habent in cælo præmia cæteris præstantiora.*

18. Hos in Evangelio suo prædicat Dei Filius, dicentibus enim Apostolis: *Quia si ita est causa viri, ut non liceat illi uxorem dimittere, nisi ex sola causa fornicationis, non expedit nubere;* respondit Dominus:

^a Pleres mss., quod diligendum putes.

^b Mss. bene multi, pauper est, et divites humilis et excelsos facit.

^c Edit. vet. ac mss. ut in textu, nisi quod in mss. nonnullis habetur levior cursor; at Rom. edit. nisi levior cursor? Transierunt et nihil viderunt.

^d Rom. edit. solus, expectavi menses vacuos, nimirum se ut Scripturæ textui ac versionibus accom-

*Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est (*Math. xix, 10, 11*), hoc est: Non capit hoc conditio omnis humanæ infirmitas, ut omnibus pateat: sed illis gratia; ut castrare se possint, quo regnum cælorum adipiscantur.*

CAPUT IV.

Integritatis dignitate strictim proposita, quæ ad alias ex nuptiis damna reditura sint, explicat; utque ad ea fugienda illas excitet, Apostoli sententiam atque exemplum in medium affert. Hinc memoratis et quas in matrimonio pertulit, et quas in viduitate perpessura est miseris, affirmat fore, ut illæ omnes earum virginitate reparentur, nec ipsa posthac præsidio ullo indigeat.

19. Audistis, filii, quantum sit præmium integritatis. Regnum acquiritur, et regnum **283** cælestis vitam angelorum exhibet. Hoc vobis suadeo, quo nihil pulchrius; ut inter homines angeli sitis, qui nulla sibi ligantur nuptiali copula (*Math. xxii, 30*). Quoniam quæ non nubunt, et qui uxores non ducunt, sicut angeli in terris sunt; ut tribulationem carnis non sentiant, servitutem ignorent, a mundanæ cogitationis ableventur contagio, divinis rebus mentem intendant; ut tamquam exuti corporis infirmitate, non quæ hominis sunt, sed quæ Dei, cogitent.

20. Considerate, filiæ, si velitis nubere, quantum vobis desit, quibus pater deest. Deest opima dos; quod ipsum tamen si abundaret, emeretis magno pretio servitutem. Nunc vero quis non despiciet destituta patre? quo confugiatis? unde auxilium postulabitis adversus virorum injurias? quanta in ipsis conjugis incommoda sunt! quam graves plerumque contumeliæ! quanta vincula!

21. Primo ipsum conjugium vinculum est, quo alligatur viro nupta, et ei in subjectionem astringitur. Bonum quidem charitatis vinculum est, sed tamen vinculum, de quo cum velit se exuere nupta, non possit, nec liberum sui habere arbitrium. Denique Apostolus dicit: *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir (*I Cor. vii, 4*). Et quid mirum de muliere; quandoquidem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier? Si qui fortior est, potestatem sui non habet, ^h quanto minus infirmior! ^D Non ergo absolvit mulierem communis servitus, sed gravius astringit.*

22. Videte itaque quid scriptura dicat, quid Apostolus suadeat. Quis vobis potest melius consilium dare, quam ille vas Dominicæ electionis? Quid igitur dicat percipite auribus: ⁱ *Volo autem omnes homines sic esse sicut et me ipsum (*Cor. vii, 7*). Et ite-*

modaret, in quibus omnibus, menses vacuos aut menses vanitatis.

^e Mss. non pauci, in ævum super eum dolores.

^f Id est, solum suaderi potest, nisi tamen votum intercedat.

^g Vide lib. de Viduis, cap. 13, num. 76.

^h Plerique mss., quando infirmior.

ⁱ Ita vet. edit. cunctique mss. in quo cum textu

rum dicit de non nuptis et viduis : *Bonum est illis, A*
si sic permanserint, sicut et ego (Ibid., 8). Volo vos imi-
tatrices esse tanti Apostoli, ut vitam ejus sequamini,
qui conjugii vinculum refugit, ut vinctus esset Christi
Jesu. Non potuisset ad tantam apostolatus sui perve-
nire gratiam, si fuisset alligatus conjugii contubernio.

25. Quod si ille qui et doctrina præstantissimus
erat, et tantum Christi donum habebat, judicavit
tanti momenti esse, si abstineret ab usu copulæ con-
jugalis : et ideo sic mansit, ne plurimum suo muneri
decerperetur; quod neque orationi vacare semper
liceret, neque semper divinis intendere mandatis,
quem conjugii cura revocaret, ut placere uxori esset
necesse : quid utique vos eligere oportet, quibus sola
virginitas potest libertatem dare; quoniam quæ
nupserit ad servitutem pecunia sua venditur? Meliori
conditione mancipia quam conjugia comparantur :
in illis meritum emitur servitutis, in istis pretium ad
servitutem additur. Nupta venalis auro gravatur,
auro æstimatur.

284 24. Experta sum, filii, labores copulæ, con-
jugii indignitates, et sub bono conjuge, nec tamen
sub bono marito libera fui : serviebam viro, et la-
borabam ut placerem. Miseratus est Dominus, et fecit
a altaris ministrum, continuoque et mihi et vobis
raptus est : et fortasse, miserante Domino, ne dice-
retur maritus.

25. Videtis, filii, longævam matrem doloribus, et
adhuc b immaturam viduitatis stipendiis. Videtis
amissum omne præsidium et ornamentum. Nec
auxilium viri habeo, nec virginitatis gratiam. Et de
me levis cura : vos mœreo, vos considero. Reman-
serunt mihi onera conjugii, abiere adjumenta.
Quanto mallet c in hos numquam venisse usus!

26. Potestis tamen excusare patrem, ablevare
matrem; si quod in nobis amissum est, in vobis re-
præsentetur. Hoc solo nos conjugii non pœnitebit, si
vobis labor noster profecerit. Proximum putabo ma-
trem esse virginum, ac si virginitatem tenerem.
Considerate, filii, quam sibi veniens in has terras Do-
minus Jesus matrem elegerit. Salutem mundo daturus
per virginem venit, et mulieris lapsus partu virginis
solvit : vestra quoque integritas meos solvat errores.

27. Quid boni sit virginitas, considerate. Destitu-
tam me esse certum est, præsidio egere : sed si vo-
lueritis sic manere, nullius opem requiram, abunda-
bit mihi d ad omnem opitulantiæ vestræ integritatis
corona. Quis me non dicit beatam, quam nunc
miseram putant? quis non honorabit tot virginum
matrem? quis non venerabitur aulam pudoris?

Apostolico rite consentiunt. At. Rom. edit. cum Vulg.
vers., *Volo autem vos omnes esse sicut meipsum.* Con-
fer cum lib. de *Virginit.* cap. 20, n. 130.

a Deerat in edit. omnibus vox *altaris*, quam tamen
in mss. longe plurimis invenire est. Ex hoc autem
loco manifestum sit continentiæ necessitatem etiam
iis qui conjugati ad ministri, hoc est, diaconi ordi-
nem affecti essent, jam inde a primis temporibus
fuisse impositam.

b Plerique mss., *immaturam virtutis stipendiis* ;
melius tamen alii et omnes edit., *immaturam vidui-*

CAPUT V.

*Virginibus in utroque sædere palmam publicæ salutis
attributam, variasque mysticarum virginum laudes
celebratas : itemque designatum horti ac vineæ figura
virginitatem, non secus ac olærum typo conjugium ;
unde filios admonet, ut rejectis Achab et Jezabel spi-
ritibus, verum illum Naboth amplectantur pro no-
bis accusatum atque occisum. Quamobrem venisse
prædictus sit super nubem levem, et cur etiam ma-
trem suam Joanni commendaverit? Quomodo tan-
dem hic qui ut mysticus Levi nihil habebat, legitur
eam accepisse in sua?*

28. Multas feminas Scriptura divina in lucem
evexit, palmam tamen publicæ salutis solis virgini-
bus dedit. In veteri Testamento terra ac mari clau-
sum Hebræorum populum virgo per maria pedes
duxit (*Exod. xv, 20*) : in Evangelio auctorem mundi
et redemptorem virgo generavit (*Luc. i, 27*). Virgo
est Ecclesia (*II Cor. xi, 2*), quam studuit Apostolus
virginem castam assignare Christo : virgo est filia
Sion (*Esai. xxxvii, 22*) ; virgo est civitas iuda Hieru-
salem (*Apoc. xxi, 27*) **285** quæ in celo est, in
quam nihil commune intrat atque immundum : virgo
est et illa quam vocat Jesus, cui et dixit : *Ades huc a
Libano, Sponsa, ades huc a Libano; transibis et per-
transibis a principio fidei (Cant. iv, 8).* Non solum
transivit virgo, sed etiam pertransivit : quæ festinat
ad Sponsum, transit sæculum, pertransit ad Chri-
stum; vel quia ea quæ Christo se dicaverit, trans-
eundo ad cœlestia, terrena pertransiat. Nam et ipse
Sponsus sic venit ad Sponsam suam, ut saliat super
montes, transiliat super colles (*Cant. ii, 8*).

29. Addit adhuc ad laudem virginitatis : *Hortus
clausus soror mea Sponsa, hortus clausus, fons signa-
tus (Cant. iv, 12);* quo meliores afferat fructus clau-
stro pudoris septa virginitas, in qua intemerata per-
maneant castitatis signacula. Hunc hortum animæ
vestræ, hunc fontem servate puri liquoris, ut eum in
vobis nemo perturbet, nemo designet, quem genita-
lis in vobis origo signavit. Nemo auferat animæ ve-
stræ vineam, et vilia olera serat. Vineam enim quidam
fructus virginalis est : conjugia velut olerum planta-
ria sunt, in quibus e frequens gelu est; et ideo sicut
olera herbarum cito cadunt atque marcescunt, nisi
finem imponat senectus, aut ad perfectum evehat
continentia.

30. Non veniat ergo in vos Achab, qui concupi-
scat vineam vestram delere et extinguere : nec veniat
in vobis Jezabel, vanum illud et sæculare pro-
fluvium; hoc enim significatur vocabulo, vana et va-
tatis stipendiis, id est forte, nondum sexagenariam.
Videtur siquidem hic et lib. de Viduis cap. 2, num. 9,
illud etatis exigere, ut senilis viduitas Ecclesiæ sti-
pendiis sustentetur.

c Mss. non pauci, *in hos*, quidam melius *in hoc*,
numquam venissemus.

d Omnes edit. ac mss. nonnulli, *ad omnem opitu-
lantiam*; alii mss. multo plures, *ad omnem opitu-
lantiam, unus opulentiam.* Haudquaquam male.

e Ita mss. magno numero; quidam autem, atque
omnes edit. *frequens zelus est.*

cua redundantia : sed veniat Nabuthe, qui venit a patre, sicut indicat nominis ipsius interpretatio, qui vineam sanguine defendat suo, et pro ea mortem suam offerat. Hic est qui lapidatus pro nobis est, pro nobis mortuus, pro nobis falsis appetitus testimonii : qui pauper huc venit, cum dives esset, ^a ut nos ejus inopia ditaremur (III Reg. xii, 2 et seq.). Hic est vitis, quæ redundantibus gratiæ suæ fructibus replevit universum orbem terrarum. Hic in vestris pectoribus alta maneat defixus radice; ut et fructus vester exuberet, et liquore gratiæ spiritalis corporei vaporis incendia temperentur.

31. Hic est qui venit in nube levi, sicut dixit propheta : *Ecce Dominus sedet super nubem levem, et veniet in Ægyptum* (Esai. xix, 4); significans quod in Ægyptum, id est, in afflictionem mundi hujus veniret ^b super virginem. Nubem itaque Mariam dixit, quia carnem gerebat; levem, quia virgo erat, nullis oneribus gravata conjugii. Ipsa est virga germinans florem, quia pura et ad Dominum libero corde directa virginitas, quæ nullis in hoc sæculo curarum anfractibus reflectitur (Num. xvii, 8).

32. Ideo illam Dominus de cruce discipulo suo dilectissimo sibi tradidit sancto Joanni (Joan. xix, 27), qui dixit patri et matri : *Non novi te* (Deut. xxxiii, 9). Denique vocatus a Christo reliquit patrem (Math. iv, 21), verbum secutus. Huic traditur virgo, qui suos nesciat : huic traditur virgo, qui de pectore Christi hauriat sapientiam : huic traditur virgo, qui fratres suos non cognovit, et filios suos non scivit. Ideoque **286** benedicit eum Lex : *Date Levi veros* ^C *ejus, date Levi sortes ejus* (Deut. xxxiii, 8).

33. Unde et matrem Domini ipse suscepit; scriptum enim habemus, quia *ex illa hora suscepit eam Discipulus in sua* (Joann. xix, 27). Quid est in sua, cum reliquerit patrem et matrem, et Christum secutus sit? Aut quomodo in sua, ^e cum ipsi apostoli dixerint : *Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te* (Math. xix, 27)? Quæ sua habebat Joannes, qui mundana et sæcularia non habebat, qui et de mundo non erat? Quæ ergo habebat sua, nisi ea quæ a Christo acceperat? Bonus verbi sapientiæque possessor, bonus receptor gratiæ. Audite quæ apostoli a Christo acceperint : *Accipite, inquit, Spiritum sanctum : quorum remiseritis peccata, remissa erunt ; et quorum delinueritis, delenta erunt* (Joann. xx, 22, 23). ^D Neque enim mater Domini Jesu nisi ad possessorem gratiæ demigraret, ubi Christus habebat habitaculum.

^a Edit. et quidam mss., *ut vos ejus inopia ditaremini*.

^b Mss. quidam, *super virginem*; edit., *per virginem*.

^c Nonnulli mss., *cum ipsi discipuli dixerint*.

^d Rom. edit. sola, *Neque enim mater Domini Jesu ad possessorem gratiæ non demigraret, nisi ubi, etc.* Parum congrue.

^e Mss. ubique habent, *viros ejus* : at germanam lectionem esse, *veros ejus*, proxima verba, *Quid tamen verum, et alia illa non ita multo post sequentia, Illud enim verum quod nascimur*, certo demonstrant.

CAPUT VI.

Adaptat filiis dicta superius, docet qua ratione ipsi nubes leves esse queant per virginitatem : et dare Levi veros ejus, si tales nimirum permaneant, quales primi parentes ante peccatum. Horum filios quos ejecti e Paradiso genuerunt, comparat : et prioris filii occasione suos hortatur, ut mundanas non querant possessiones, quas filia Salphaad ambierunt. Quid per hoc significetur, quasve sortes Levi jubemur dare? Dominicæ ac Mosaicæ sortitionis quodnam discrimen? Harum altera matrimonium, altera virginitatem signari, quæ libertatem ministrorum Christi pone sequitur.

34. Date ergo et vos, filii mei, vero illi Levi veros ejus. Estote nubes, sed leves. Eritis profecto, si ablevet virginitas onera conditionis, et tenebras hujus limosæ carnis illuminet. Ideo dicit illa : *Nigra sum, et decora, filia Hierusalem* (Cant. i, 4); nigra per carnem, decora per virginitatem. Nubes itaque sunt, et graves nubes, quæ nupserint; namque a nubilus verbum nubentium tractum arbitror. Denique operiuntur ut nubes, cum acceperint nupturæ velamina. Et vere graves nubes, quæ sustinent sarcinam matrimonii. Nam etiam gravari alvo feruntur, cum semina conceptionis acceperint.

35. *Date ergo Levi veros ejus.* Quid tam verum, quam intemerata virginitas, quæ signaculum pudoris et claustrum integritatis genitale custodit? At vero cum usu conjugii juvenula defloratur, amittit quod suum est, quando ei miscetur alienum. Illud enim verum quod nascimur, non in quod mutamur : quod a Creatore accepimus, non quod de contubernio assumpsimus. Date ergo vero Levi, illi sacerdotum principi, vero Aaron, vero Melchisedech, veros ejus, quales ipse condidit, non quales sæculi hujus usus efficit; ut opus suum in vobis et illud genitale signaculum inviolatum atque integrum recognoscat.

36. Date illi, exhibete illum Adam qui fuit **287** ante peccatum, illam Evam quæ fuit antequam lubricum serpentis hauriret venenum, priusquam ejus supplantarentur insidiis, quando non habebant quo confunderentur? Nam utique nunc, licet bona conjugia, tamen habent quod inter se ipsi conjuges erubescant. Tales ergo estote, filii, quales Adam et Eva in paradiso fuerunt (Gen. iv, 2). De quibus scriptum est, quod posteaquam de paradiso est ejectus Adam, cognovit Evam uxorem suam, et illa concepit, ^f et peperit filium, quem vocavit Cain : et ite-

Et hinc corrigendus idem locus supra col. 69, num. 266, et emendanda ibidem subjecta annotatio; nisi quis malit Ambrosium variis in codicibus varie legisse, quod eidem alibi quoque usu venire haud difficulter animadvertas.

^f Omnes edit., *et peperit filium, cui nomen Abel.* Quem quidem locum mancum ac defectum esse cum sequentia aperte clament, ita supplendum post Bandinium edixit Latinus, *et peperit Cain, et dixit : Posedi hominem per Deum. Et rursum concepit, etc.* Sed mss. omnium factum est beneficio, ne isthac eorum conjectura opus haberemus.

rum concepit et peperit filium, cui nomen Abel. Melior itaque secundus, quam prior fructus; quia iste immaculatus, ille maculosus. Iste adhærens Deo, et totus a Domino, ille mundana et terrena possessio. Denique in isto mundi redemptio annuntiat, ab illo mundi ruina. In hoc Christi sacrificium, in illo diaboli parricidium. Nihil ergo vobis sit, filii, cum possessione sæculi, nec terrenæ vobis et Judæicæ^a possessionis ullos vindicandos esse sortitus arbitremini.

37. Legimus quidem quia Moyses, id est Lex, terras bello et cæde quæsitæ, sorte distribuendas Hebræorum populo censuerit (*Num. xxvi, 53*), quarum possessionem sibi Salphæ filiæ postularunt, quia Salphæ filiæ (*Num. xxvii, 1 et seq.*). Tamen idem Moyses levitis non divisit terram (*Deut. xviii, 1 et seq.*), quorum non erat terrenus, sed superior incolatus: sed iis sine labore terreno sacri stipendia ministerii deputavit. Salphæ autem filiæ quid sunt, quæ terram petunt, nisi, ut interpretatio docet, oris obumbratio? Quæ utique in illis est, quibus non est verbum in ore ipsorum, nec in sermone eorum veritas (*Psal. v, 10*); sicut in populo Judæorum, qui nolunt Christum Jesum Deum Dei Filium confiteri. Tales igitur terram requirunt, et hujusmodi postulant possessionem, in qua tota vitæ suæ ætate desudent, et pro fructibus spinas curarum^b et sollicitudinum metunt.

38. Fugite ergo, filiæ, umbram oris, quæ in lumine æternum creditis, quod illuminat omnem hominem: quæ non tamquam in umbra Christum, sed in lumine confitemini. *Populus qui sedebat in umbra mortis, lux orta est illis (Esai. ix, 2)*. Fuimus ergo in umbra, sed nunc jam non sumus, qui Christum fatemur. Atque utinam licuisset et mihi dicere, qui Christo profiteamur! Et tamen profiteamur, ego viduitatem, vos virginitatem. Fiat in nobis ore ad salutem confessio.

59. Date ergo Levi illi salutari nostro^c sortes ejus. Sors ejus levitica est, sors ejus virginitas est, sors ejus viduitas est; quoniam non solum virgo, sed etiam mulier innupta cogitat quæ sunt Domini. Unde et Apostolus dixit: *In quo et sorte constituti sumus (Ephes. i, 11)*. Sicut enim in veteri Testamento terra sorte divisa est (*Josue xviii, 10*), ita in Evangelio sorte quadam Domino deputamur.^d Unde et scriptum est de evangelistis: *Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem (Joan. xix, 24)*. Et apostoli, cum eligendus esset **288** duodecimus apostolus in locum Judæ, sorte munus apostolatus deferendum arbitrati sunt. Itaque oratione facta, ut de duobus Dominus quem vellet eligeret, sors cecidit super Matthiam (*Actor. i, 26*).

^a Complures mss., *possessiones, illos vindicando, nonnulli, judicandos, vobis esse sortitos arbitremini. Absurde.*

^b Plerique mss., *et sollicitudinem metunt.*

^c Mss. aliquot, *sortes ejus. Levitica est sors ejus, viduata est. Corruptissime.*

^d Paris. quædam edit., *Unde et dictum est ab evangelistis. Non recte; nihil enim aliud loco significa-*

40. Illa igitur vetus terrena sortitio, hæc spiritalis. In illa census sæculi materialis, in hac personalis officii: ibi possessio curarum, hic divisio gratiarum: illic possidemus arva plena laboris atque mæstitiæ, hic possidemus a Christo. Unde et sanctus David dicit: *Possedisti renes meos (Psal. cxxxviii, 15)*. Illic, filii, possideat renes vestros, ut in illis seminaria maneant castitatis, incentiva virtutum. Ideo dicite vos Christo, et confitemini ei, ut dicatis: *Portio mea Dominus (Psal. cxviii, 5)*. Non potest hoc nupta dicere, sed innupta; nupta enim quærit viro suo placere, innupta autem Christo. Illa mundi, hæc Christi possessio.

41. Christi possessio levita est, qui nihil sibi de terrenis vindicat. Qui quærit uxorem, non potest dicere: *Portio mea Dominus*: Denique Christi minister quid ait? *Argentum et aurum non habeo; sed quod habeo, do tibi: in nomine Jesu Nazareni surge, et ambula (Act. iii, 6)*; hoc enim acceperat, quoniam aurum non desiderabat. Denique missus erat sine virga, sine sacco, sine pecunia (*Luc. ix, 5*). Et ideo gloriabatur, quia non habebat quod non acceperat; quem enim erubescere in paupertate, quem pauper redemerat. Ideoque dixit: *Surge et ambula, quia legerat: Iste pauper clamavit, et Dominus exaudivit eum (Psal. xxxiii, 7)*.

CAPUT VII.

Virginum sterilitatem, aliarum fecunditate potiorum esse, cum Ecclesiæ imitetur copiosos partus, qui sorte, hoc est, gratia et non ex operibus producuntur. Dandæ itaque sortes Christo, qui supra laborem mercedem solvit: dandam etiam veritatem, id est, virginitatem. Quot et quantis tentationibus ea impugnetur! Sed cum bonam castitatem esse didicerimus ab Apostolo, indicat sancta Vidua recurrendum ad remedium: quod elegantissimè illius Mariæ allegoria, in carnis mortificatione ac Dominicæ passionis merito, quo nos ad victoriam perducimur, positam esse significat. Quærendam postea in cælestibus sapientiam, atque attrahendum in interiora, ut vivamus.

42. Sit ergo vobis portio Dominus, Dominus qui sterilem et parientem facit. Utramque facit: sed altera in tristitia parit, altera in sterilitate lætatur, cui dicitur: *Lætare, sterilis, quæ non paris: erumpe et exclama, quæ non parturis (Esai. lv, 15)*. Habet enim filios sine partus dolore. Unde dicitur de Ecclesia: *Quis audivit, si parturivit terra uno die, et gens nata est simul (Esai. lxxvi, 8)*? Uno autem die terra non parturit, sed parit gratia. Venit paschæ dies, in toto orbe baptismi sacramenta celebrantur, velantur sacræ virgines. Uno ergo die sine

tum vult Ambrosius, nisi evangelistas in militibus vestimenta Christi dividitibus adumbratos esse. De quo adisid. Expos. in Lucam lib. x, col. 1528, num. 415 et seq.

^e Omnes edit. *sanctus Domini*: omnes mss. *sanctus David*.

^f Rom. edit., *Quis audivit tale, si parturivit, etc.*

aliquo dolore multos filios et filias solet **289** Ecclesia parturire. Ideoque pulchre dicitur: *Et gens nata est simul*, de populo consecrato.

43. Videtis mysteria, videtis gratiam Christi, gratiam Spiritus sancti, qui velut quadam sorte defertur; quoniam non ex operibus, sed ex fide unusquisque justificatur a Domino. Sicut enim sortis eventus non in nostra est potestate, sed quem casus attulerit; sic gratia Domini non quasi ex mercedis merito, sed quasi ex voluntate defertur. Unde et Apostolus ait de divisionibus gratiarum, quæ diverso modo Dei servulis deferuntur: *Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult. Prout vult*, inquit, non prout debetur (I Cor. xii, 11). Denique et Dominus ait uberiorem mercedem pro opere postulantibus et conquerentibus quod parem accepissent cum iis qui posterius advenerant: *Si ego bonus, oculus tuus quare nequam est* (Matth. xx, 15)?

44. Date ergo, filii, sortes vestras ei qui ultra meritum laboris remunerationem suis donare consuevit. *Date veritatem ipsius viro sancto* (Deut. xxxii, 8), id est, integritatem; ipsius enim est integritas, qui immaculatus advenit. Veritas itaque virginitas: corruptela mendacium est. State ergo in corde vestro, sicut bona vinea in propagine sua.

45. Multæ tentationes sunt; Ideoque ait Scriptura: *Tentaverunt eum tentatione, et maledixerunt ei super aquam contradictionis Cades* (Deut. xxxii, 51). Tentatur virginitas a plerisque petitoribus; et cum voluerit virgo perseverare, existunt qui contradicant. Contradicit petitor, et refutatus maledicit. In opprobrio esse videtur innupta, vel virgo, vel vidua. Cades enim innupta est, quæ est sancta corpore et spiritu, et Domino se dicavit, quæ reliquit parentes, et non facit voluntatem eorum qui solent dicere: Debes nobis, filia, nepotes. Cades est quæ filios nescit. Quod si illa divitiis sæculi præfert opprobrium Christi, quod necesse est ut subeat, qui quærit Christo placere; quanto magis vos, quos pater provocat ad integritatem, mater hortatur id sequi, quod convenit!

46. Bonum est ergo virginitas. Denique, *Qui judicavit*, inquit, *in corde suo* ^a *servare virginem suam, bene facit. Igitur et qui matrimonium jungit virginem suam, bene facit; et qui non jungit, melius facit* (I Cor. vii, 37, 38). Ille bene facit propter laqueum, hic melius facit propter utilitatem. Illud pro remedio, istud pro præmio. *Beatior autem qui sic permansit, secundum meum quidem consilium. Puto enim ut et ego Spiritum Dei habeam* (Ibid., 40). Sequimini ergo, filii, consilium Apostoli, donum Spiritus sancti.

47. Sumite ergo et vos, sicut sumpsit Maria soror Moysis et Aaron, tympanum in manibus vestris, exite dicentes: *Cantemus Domino; gloriose enim honorifica-*

tus est, equum et ascensorem projecit in mare (Exod. xv, 20). Mortificate membra vestra tympani modo: nulla in iis lascivia carnis exæstuet, omnisque flagrantiae corporalis sensus intereat. Nesciat in iis nisi inter mortuas corporis voluptates solus spiritus resultare. Si enim **290** mortui fueritis peccato, vivetis Deo: vivetis autem, si non regnet in corpore vestro mortuo ulla concupiscentia.

48. Versate manibus vestris crucem Domini Jesu, et in vestris eam operibus elevantes, calcate mundi hujus profundum, et pertransite. Ille sicut equus adhinniens in libidinem, nullum locum inveniat in vobis; et quicumque voluerit persequens comprehendere vos, demergatur. Dextera lavaque circa vos aquæ murus sit, ut vapor omnis corporis temperetur; donec ad illos intelligibiles duodecim fontes, et septuaginta arbores palmarum, ad illam ^b magni requiem sabbati divina vos dignatio perducatur, et in montem hæreditatis suæ plantare dignetur, ubi sancta Maria choros ducit.

49. Induite ergo, filii, Dominum Jesum; quærite veram sapientiam, de qua dicit Job: *Sapientia autem unde inventa est, qui locus disciplinae? . . . Abyssus dixit: Non est in me. Mare dixit: Non est mecum* (Job. xxviii, 12 et seq.). Bene abyssus dixit: *Non est in me*, quia resurrexit; non enim habet quem tenere non potuit. Denique habes in Evangelio, quia angeli dixerunt mulieribus ad sepulcrum venientibus: *Jesum qui crucifixus est, quæritis: non est hic, sed surrexit* (Matth. xxviii, 5, 6). Quid est, *non est hic?* id est, non est in sepulcro, non est in infernis, sed in cælestibus est. Mare quoque, hoc est, sæculum dicit, mundus hic dicit: *Non est mecum*; quia supra mundum est, quem vitæ humanæ lapsus atque illecebria non immutavit; quia peccatum non fecit, nec est dolus inventus in ore ejus (I Petr. ii, 22). Abyssus ergo dixit: *Non est in me*; mare dixit: *Non est mecum*. Sed cælum non dixit qui non est apud se, quem receperat resurgentem. Paradisus non dixit: *Non est in me*, quem regnare in se, absoluto quoque latrone, cognoverat; sicut ipse Dominus dixit: *Hodie mecum eris in paradiso* (Luc. xxiii, 43).

50. Attrahite, filii, sapientiam in interiora vestri cordis promptuaria, quoniam ea est omni auro argenteoque pretiosior, quam mors nescit; quia non mortui ^c laudabunt te, Domine, sed viventes. Et vos igitur ut vivatis, laudate Dominum, et laudate eum diebus ac noctibus (Psal. cxiii, 17, 18). Laudabitis autem, si ab eo nulla vos avertat cupiditas matrimonii, et cura mundi; quoniam quæ conjugium sortiuntur, sollicitantur mundi hujus negotiis.

CAPUT VIII.

Ut prolem suam, quæ Deo jam a parentibus promissa erat, acrius urgeat, filia Jephthe in implendo pa-

tri, num. 25, aliquid observamus. Locum ipsum, si vacat, adi.

^c Omnes edit. cum mss. nonnullis, *laudant Dominum*; alii mss. magno numero, *laudabunt te, Domine*.

^a Aliquot mss., *servare virginitatem suam*.

^b Hic beatæ resurrectionis quietem intellige, quam in septenario numero designari passim traditur ab Ambrosio. Cæterum Judæis tria erant quæ magna vocitabant, sabbata de quibus ad Expos. in Lucam

terno voto obsequium refert: deinde ad filium conversa ei revocat in memoriam quemadmodum precibus a Deo fuerit impetratus, cui proinde negari non possit sine crimine. Illis dictis, alacritatem piæ sobolis cernens in gratiarum actiones effunditur sancta mulier: cujus Ambrosius in Ecclesiam, ubi filium lectoris obeuntem munus reperit, processum narrat.

51. Considerate, filii, quid votis debeatis parentum. Aperiimus ad Deum os **291** nostrum: ^a votum est voluntas parentum. Nos oravimus, vos solvite. Quanta vis sit in votis parentum Jephthe Galaaditis filia vos debet docere, quæ ne frustraretur oblationem paternam, etiam mortem suam obtulit. Nam cum ille sollicitus de belli periculo, vovisset ut si prosperior pugnae eventus foret, id quod regredienti domum suam primo sibi occurreret, Deo immolaret; ubi victoria potitus est, occurrit filia, læta præ cæteris gaudio victoriae et pietatis officio. Ingegnit pater ^b non affectus memor, sed memor voti. Quæsit causam filia: respondit ille quid Domino promississet. Tum illa hortata est ut promissum Deo munus impleret. Itaque incautam patris oblationem sanguine suo solvit (*Judic. xi, 31 et seq.*).

52. *H. v. c. vobis communia.* Tu autem, fili, quem mihi verus Helcana (*I Reg. i, 4 et seq.*), id est, Dei dedit possessio, postulat meus, petitus meus (inde enim etiam Samuel nomen accepit); tu, inquam, impetratus meus, et votivus meus, qui quomodo in uterum meum veneris, nescio (jam enim desperaveram sobolem sexus virilis), quem mihi vota mea, non aliqua solemnitas cætus secreta formarunt: tu, inquam, fili, agnosce a quo donatus sis mihi. Ille tua ora plasmavit, ille tua membra distinxit, ille mea orata suscepit, cujus templo, cujus obsequio te antequam nacereris, sacravi. Non parentibus, non tibi, sed Deo natus es; cujus antequam de vulva matris exires, esse cœpisti. Et omnes quidem illius sumus, sed tamen tu specialiter ^d promissus, Domino tuo redderis; quia scriptum est: *Vovete et reddite Domino Deo vestro (Ps. lxxv, 12)*. Ego misera, ego

^a Jam supra Laurentium, trium illarum virginum fratrem, Julianæ verbis, votorum a parentibus nuncupatorum admonerat, quasi maximum apud eundem habere debeant momentum: hoc autem loco manifestius adhuc eorundem votorum ad astringendos liberos virtutem docet. Sane dubium non est, quin infantes olim monasteriis a parentibus oblatis cogentur, saltem in occidentis Ecclesia, monasticam vitam perpetuo servare. Hoc aperte præcipit Tolet. Conc. can. 48, ubi legitur: *Monachum aut paternam devotio aut propria professio facit. Quidquid horum fuerit, alligatum tenebit*, etc. Item can. 50: *Non aliter et hi qui detonsi a parentibus fuerint*, etc. Isidorus quoque non solum in Decr. 20, q. 1, c. *Quicumque* relatus, sed etiam a sancto Benedicto Anianensi in Concord. Reg. cap. 45, § 3, et a Smaragdo in Regulae sancti Benedicti cap. 49 citatus, idem statuit. Hoc ipsum etiam jubent synodus Aurelian. v, can. 19, sicut et i Maticon. can. 18. Quibus adjici potest Gregorius II papa, epist. 9, ad Bonif. Mogun. relata in Decr. 20, q. 1, c. *Addidistis*. Confirmant eandem rem præter Regulas sancti Benedicti, Magistri et alias, etiam formulæ quibus in offerendis filiis parentes ute-

indigna, et tamen quasi Anna promisi ut omnibus vite tuæ diebus ac noctibus a conspectu Domini non recedas: ego promisi, tu exsequere: Dominus sibi hostiæ suæ munus implebit.

53. Hæc et alia pia mater: quæ postquam congruentem filiorum vidit affectum, ab lactatum suum uberibus gratiæ spiritualis in templum Domini deducens, conversa est ad preces, et dixit: *Confirmatum est cor meum in Domino: exaltatum est cornu meum in Deo meo. Dilatatum est os meum super inimicos meos, lætetur in salutaris tuo; quoniam non est sanctus alius quomodo Dominus; et non est justus, quomodo Deus noster, et non est sanctus præter te (I Reg. ii, 1, 2)*.

54. Ista igitur ad filios suos mater dixit, quæ simul et viduitatis in se, et integritatis in liberis titulos in domum suam intulit, quasi quosdam femineos principatus. Egregia sane femina, quæ sibi nihil reliquit: totum quod habuit, Deo obtulit; **292** cujus vita institutio disciplinæ est, et quædam formula castitatis bono proposito, et meliore magisterio. Exemplum enim viduitatis et virginitatis magisterium est.

55. Procedit in Ecclesiam filiarum virginum septa comitatu, domesticum decus invehens: et invenit in Ecclesia quod suum dicat, filium sacramentum lectionum oracula personantem; ut videantur sibi sorores domi discere, cum frater auditur. Mater quoque ad imitationem cælestis exempli gaudet se proficere de filio, et omnia legentis verba pio mandat affectui, et sedulo corde conservat.

CAPUT IX.

Maternam exhortationem ut sua quoque cumulet sanctus Præsul, virgines illas ad quærendum in divinis Scripturis Christum excitat. Sed eum quando quæritur, jam tum præsentem esse asseverans, docet interrogandum ubi maneat in meridiano, id est, in Patris lumine: requirendum etiam in lumine bonorum operum, atque in nocturnis orationibus: ubi vero ille transierit, sequendum; cum delectetur sapius quæri, ut gratium suscitet, animamque vulneret

bantur, quas Menardus noster in Concord. Reg. cap. 66, ac præter Acherium in Notis ad Lanfr. et alibi, Mabill. noster tom. III Analect., pag. 469, exhibent. Vide quoque doctissimi Thomassini Discipl. Eccl. p. 2, c. 45, qui consuetudinem illam ad Hispan. conc. refert, quæ forte melius referretur ad hanc Ambrosii commentationem, aut saltem ad Regulam D. Benedicti synodo Tolet. iv, uno sæculo antiquiorem. Idem autem Thomassinus contrarium usum apud orientales, immo etiam apud occidentales per prima quatuor Ecclesiæ sæcula obtinuisse contendit.

^b Edit. omnes, ac pauci mss., *non affectus immemor*; alii multo plures ac pauciores, *non affectus memor*. Et hac potest lectio videtur, ut sensus sit eum erupisse in gemitus, non tam paterni affectus, quam cruenti voti recordatione.

^c Ita mss.; edit. vero, *vobis, filiae, sunt communia; Rom., sint commendata*. Et infra ubi edit. *coitus*, legunt mss. *cætus*, eodem sensu.

^d Omnes edit., *præmissus Domino. Tu redderis*; omnes mss. ut in corpore.

^e Mss. non pauci, *septa comitatu domestico, decus inqens*.

charitate : cujus quidem qualia sint vulnera, variis A *sanctorum exemplis probat.*

56. Sed quamvis nihil maternis defuerit hortationibus, ego quoque vos, filii, vel paucis alloquar. Quærite Dominum Jesum, qui nos monet ut quæramus regnum Dei : *Et ecce omnia, inquit, suppetent vobis (Math. vi, 33)*. Sed malo ego vos ante meritum deferre, et sic exigere mercedem. Bona merces, sed divini dispensator mercedis, et auctor muneris. In regno merces, in Christo remunerandi potestas. Quærite illam in Scripturis divinis, ubi Christus invenitur, et dicite sicut illa dicebat : *Annuntia mihi quem dilexit anima mea (Cant. 1, 6)*. Sed et Synagoga quærebat quem amiserat, vos quærite quem non amittatis. Sed cur, Synagoga, dicis quem dilexisti, et non dicis quem diligo? Ideo non tenes, quia dilexisse te dicis : cur non potius adhuc diligis, ut possis tenere?

57. Verum illam omittamus. Tu, virgo, cum cœperis quærere, adest; neque enim fieri potest ut desit quærentibus se, qui palam factus est non quærentibus, et inventus est non interrogantibus (*Esai. lxy, 4*). ^a Dum tractas et cogitas, præsto est. Disce interrogare cum venerit, ubi pascat, ubi maneat; sicut illa dicebat : *Ubi pascis, ubi manes* **293** *in meridiano (Cant. 1, 6)*? Ubi enim Christus manet, nisi ubi justitiæ meridies fulget? Idque sacratæ Scripturæ docetur testimonio, quæ dicit : *In sole posuit tabernaculum suum (Psal. xviii, 6)*. Unde et alibi idem dicit Propheta : *In lumine tuo videbimus lumen (Psal. xxxv, 10)*. Lumen Filius est, lumen et Pater qui videtur in Filio; quoniam Filius splendor gloriæ Patris, et imago substantiæ ejus est (*Hebr. 1, 3*).

58. Sed etiam in tuo lumine, virgo, Christum require, in bonis cogitationibus, in bonis operibus, quæ luceant coram Patre tuo qui in cœlis est. Quære in noctibus, ^b quære in cubiculo tuo; quoniam et nocte venit, et pulsat ad januam tuam. Vult enim te omnibus invigilare momentis, vult januam tuæ mentis patentem invenire. Est et illa janua quam vult patere, ut aperiat et resonet os tuam laudem Domini, gratiam Sponsi, crucis confessionem : cum symbolum recensens, psalmos in cubiculo tuo concinis. Ergo cum venerit, vigilantem te inveniat, ut parata sis. Dormiat caro tua, vigilet fides : dormiant illecebræ corporis, vigilet cordis prudentia : membra tua redolèant crucem Christi, et sepulturæ odorem; ut nihil tuis somnus caloris infundat, ^c nullos excitet motus. Ipsa est anima quæ se Christo aperit, quam nulli vapores carnis exagitant.

59. Cum hæc invenerit Sponsus, transibit : anima tua illo sequatur, discedat a cubili suo, exeat in verbo ejus, sicut scriptum est : *Exivit anima mea in*

^a Mss. plerique, dum tractasse cogitat.

^b Edit., quære in cubili tuo.

^c Plerique mss., nullus excitet metus... Cum hæc venerit, Sponsus transibit, ut anima, etc.; melius tamen alii, et edit. ut in textu.

^d Sic mss. nullo excepto: omnes autem edit. et

verbo tuo (*Cant. v, 6*), id est peregrinetur a corpore, ut Deo adsit; quoniam cum est in corpore, peregrinatur a Christo. Unde et Apostolus dicit : *Audemus ergo ^d et consentimus magis peregrinari de corpore, et adesse ad Dominum. Et ideo conamur, sive absentes, sive præsentis, placere illi. Omnes enim manifestari oportet ante tribunal Christi, ut reportet unusquisque propria corporis, sicut gessit, sive bonum, sive malum (I Cor. v, 8 et seq.)*. Quam cito causam probavit, quæ corpus resurget! Oportet enim carnem resurgere, quæ remunerationem suorum est adeptura gestorum; ut quæ in corpore gessimus, in corpore recipiamus.

60. Vult igitur se Dominus sæpius quæri : ^e discedit, currit, ut resuscitet gratiam, quam vult a te etiam in te resuscitari, sicut habemus ad Timotheum scriptum : *Propter quam causam admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum (II Tim. 1, 6)*. Quæ autem resuscitaverit gratiam, sit vulnerata charitatis, sicut illa dixit : *Quia vulnerata charitatis ego sum : si suscitaveritis et excitaveritis charitatem (Cant. v, 8)*. Quid istud sit, poterimus intelligere, si repetamus quia sagitta est Dominus Jesus, cui dicit Pater : *Posui te sicut sagittam electam (Esai. xlix, 2)*. Et quia ipse est charitas, sunt utique jacula charitatis, quibus vulnerat sese quærentes. Denique et alligatæ vinculis ipsum sequuntur; quia quos vulnerat ligat. Ergo sunt etiam vincula charitatis, quibus **294** ligatus est Paulus, qui ait : *Paulus vincitus Jesu Christi (Philem. 1)*.

61. Vulnera autem charitatis esse docet Job, quo nemo amplius Christum dilexit, qui diligebat etiam in ipsius sui corporis cruciatibus. Unde dicebat : *Sagittæ autem Domini in meo corpore sunt, quarum furor ebibat sanguinem meum; cum cœpero loqui, compungunt me (Job vi, 4)*. Sunt ergo charitatis vulnera, et bona vulnera : denique *milia vulnera amici, quam voluntaria oscula inimici (Prov. xxvii, 6)*. Hieremias quoque æstuabat, et ignem charitatis quo inflammabatur ad officium prohectandi, ferre non poterat (*Jerem. xx, 9*). Denique demergebatur in lacum (*Jerem. xxxviii, 6*); quia Judæis futura excidia annuntiabat, et tacere non poterat. Lapidabatur Stephanus (*Act. vii, 58*), et illa pro Christo vulnera quasi vulnera charitatis pro excipiebat affectu. Vapulabant apostoli, et congratulabantur (*Act. v, 40*). Quam bonus est Dominus, pro quo dulces et injuriæ sunt, grata mors! Et bene grata, quæ acquirit immortalitatem.

CAPUT X.

Virginitati competere Ecclesiasticis locum de vestibus, quod autem addit de oleo ferendo in capite, hoc et de mentis humilitate et de modesta corporis compositione magis : Græcæ, θαρρόμεν δὲ, καὶ εὐδοχοῦμεν, contendimus, et probamus; Vulg., audemus et bonam voluntatem habemus; aliæ versiones denique, confidimus et exoptamus.

^e Mss. non pauci, discedit. Cur? Ut resuscitet, etc. Non incongrue.

sitione intelligi; cum ornamenta interiora maxime in nobis requirantur, et pauperum divitiarum sint innocentiarum simplicitas. Quomodo Ecclesiarum dicat Synagoga: Ubi pascis, etc.? hæc vero eas Christi voces accipiat: Nisi scias te, etc.? Hinc significari divinam imaginem residere in anima nostra, et proinde maximam ejus curam gerendam esse. Quapropter monet juvenem, ut cordis innocentia delectetur: virgines autem, ut oculos hominum exemplo Mariæ defugiant, atque omnem declinent fabularum occasionem.

62. In omni, inquit, tempore sint vestimenta tua candida (Eccles. ix, 8). Quid candidus virginitate: a quid candidus intacto vestimento pudoris? Bona quidem castitas conjugalis et castitas viduitatis: munda omnis castitas, sed forte non omnis candida, aut non candida in omni tempore (I Cor. vii, 4, 5). Non candida, quando non habet quis sui corporis potestatem, quando ad tempus sequestratur oratio. De virginitate ergo pulchre dicitur: In omni tempore sint vestimenta tua candida, et oleum in capite tuo (Eccles. ix, 8); ut faces tuæ semper possint lucere, nec extinguantur, cum cœperit Sponsus ille cœlestis venire (Matth. xxv, 6 et seq.).

65. b Qua autem ratione in capite tuo Ecclesiastes dixerit, de Proverbiis colligemus; quia Oculi hominis in capite ejus (Eccles. ii, 14), id est, sapientiarum tuarum sensus. Ideo forte et evangelica mulier illa laudatur, quæ pedes Domini capillis suis extersit (Luc. vii, 38 et seq.), quod fide se humiliaverit; ne per carnis elata sapientiam videretur, e quam Legi subditam verus occultorum interpres Paulus negavit (Rom. viii, 7), eo quod Christo subjiceretur.

295 64. Et pulchre hoc possumus intelligere etiam corporaliter, quoniam si in prophetiis scriptis reprehenduntur filiarum Sion, quod alta cervice procederent, nutibus oculorum, et itinere pedum trahentes simul tunicas, et ludentes pedibus (Esai. iii, 16 et seq.); et ideo gloriam vestis earum, et ornatu earum, crines et cincinnos Dominus ablaturum esse se dicit: recte ista mulier sparsit capillos suos (Luc. vii, 38); ut nodos crinium Evangelica solveret disciplina. Unde et apostoli dixerunt: Non implicati capillorum, sicut Petrus docuit (I Petr. iii, 3), neque in tortis crinibus, aut auro et margaritis, vel veste pretiosa, ut Paulus asseruit (I Tim. ii, 9): sed magis interioris hominis ornamenta feminis requirenda; quoniam ille absconditus cordis homo, qui est pauper sæculo, ipse est locuples Deo.

65. Audistis, d filii, qui pauperes vos esse putatis. Quis autem est homo dives, cum multis egeat, nisi

a Edit., quid nitidius intacto vestimento.

b Ita mss. omnes; at e contrario omnes ed., Quam autem unctionem in capite tuo Ecclesiastes dixerit: de Proverbiis; Rom., de aliis locis, colligimus. Sane citata ab Ambrosio verba reperiuntur loco indicato ad marginem; fieri tamen potest ut ille respexerit ad Prov. xvii, 24, πρόσῳπον συνέτον ἀνδρὸς σοφοῦ, quam sententiam, ut interdum solet, ex memoria tantum protulerit.

c Omnes edit. ut in textu: mss. nonnulli, ut homini, quam Legi subditam verus... negaverit, ea Christo subjiceretur: unus, ut homini, quam Lege

A ille cui non est grave peccatum in conscientia? Bona est enim, inquit, substantia, cui non est peccatum in conscientia (Eccl. xiii, 30). Audistis, inquam, in quo possitis apud Deum esse locupletes; ut sit in vobis, inquit, incorruptibilis et modestus spiritus (I Petr. iii, 4). Bonæ enim divitiarum sunt innocentiarum atque simplicitatis, quibus peccatum non imputatur, quia nulla in iis doli fraudisque versutia est; omnis enim simplex obtreare non novit, nescit invidere: suo contentus est, aliena non quærit; etsi egeat, sibi dives videtur, si suppetat quod alimento est satis. Denique pulchre apostolus Paulus: Et profunda, inquit, paupertas eorum abundavit in divitiis simplicitatis eorum (II Cor. viii, 2).

66. Et quia Ecclesia congruis erat ornatibus completa, et de Christo lumen accipiens refulgebat; potest etiam sic locus ille accipi, eo quod Synagoga ad Ecclesiam dicat: Ubi pascis, ubi manes in meridiano? Ne forte fam circumamicta super greges sodalium tuorum (Cant. i, 6). Mercenaria esse desiderat, quæ sibi vindicabat ante dominatum. Quam damnosa perfidia est!

67. Sed quia incredula, immitis, sacrilega; ideo eam a gregibus Ecclesiarum suarum separat Christus dicens: Nisi scias te, o decora in mulieribus (Ibid., 7), hoc est, te prius quam sis ipsa cognosce, et tunc pelet ut meis gregibus appropinques. Et bene in mulieribus decora dicitur Synagoga, non in virginibus; quia Evam mulierem sequebatur, per quam lapsus advenit: Ecclesia autem e decora in virginibus est, quia virgo sine ruga est.

68. Scire ergo se debet sive vir, sive mulier, quia ad imaginem Dei est et similitudinem; ut animæ sequatur, non corporis, pulchritudinem. In quo enim sumus? In animæ substantia et mentis vigore. Hæc nostra omnis portio. Denique David inquit: In Deo sperabo, non timebo 296 quid faciat mihi caro (Psal. lv, 5). Non ergo caro sumus, sed spiritus. De Judæis autem dictum est: Non permanebit in tuis spiritus meus, quia caro sunt (Gen. vi, 3). Non aurum sumus, non pecunia, non divitiarum copia; illa enim nostra. Et ideo tibi dicit Moyses: Attende tibi (Deut. xv, 9), hoc est, animæ tuæ; ne pereas, ne carnalis fias. Attende tibi, hoc est, imagini quam a Christo accepisti, similitudini ad quam factus es. Ipsam serva imaginem, quam Christus in te operibus suis pinxit, sicut ipse ait ad Hierusalem, id est, ad animam pacificam: Ecce ego, Hierusalem, pinxi muros tuos (Esai. xlix, 16).

subditam viro... allegavit, ea; etc.; in reliquis autem nihil sui. At infra edit. omnes omnia post dictionem quoniam particula si, quam in cunctis mss. reperire est, nec non prava punctorum appositione totam periodi seriem dissolverant.

d Omnes edit., Audistis, filiarum, quia pauperes vos vocatis; omnes mss. ut contextu.

e Edit. nonnullæ Paris., decora in hominibus est. Infra vero ubi omnes edit. ac duo mss., et similitudinem. In quo enim ad imaginem Dei sumus, nisi in animæ, etc.; reliqui mss. nostram præferunt lectionem.

69. Attende ergo et tu precipue, fili, *attende tibi*, A ut læteris in juventute tua; cui dicit Scriptura: *Lætare, adolescens, in juventute tua* (Eccl. xi, 9).^a Non minus tibi dicit tempus ætatis. Est quasi quidam flos vitæ, honorumque ætas operum, de qua scriptum est: *Renovabitur sicut aquilæ juvenus tua* (Psal. cii, 5). Et oblectet, inquit, *te cor tuum in diebus adolescentiæ tuæ, et ambula in viis cordis tui sine macula, et in aspectu oculorum tuorum, et non in audacia oculorum tuorum* (Eccl. xi, 9); in aspectu utique spiritali, non in audacia sæculari. *Et scito quod super hæc omnia educet te Deus in iudicium. Et repelle iram a corde tuo, et amove nequitiam a carne tua* (Eccles. xii, 14).

70. Attende tibi, virgo, et tu, ut insistas orationi, et vultus tuus assidua obsecratione pallescat. Sed ante orationem præpara animam tuam (Eccl. xviii, B 23), ut non videaris tentare Deum, cum deprecaris; ut id quod oras, mores tui loquantur, fides adjuvet, opera commendent. *Attende tibi*:^b quod dico tibi cuicumque virgini. Nam tibi piæ non deest institutionis magistra.

71. Attende, inquam, virgo sacræ præsertim professionis, et *ab omni irreverenti oculis cave. Et si ad tempus præterierit quasi viator, tamen os suum aperit, et ab omni^c aqua proxima bibet*, ut te inebriet (Eccl. xxvi, 14 et seq.). Nullus sit tuis sine matre processus, quæ sit anxia custos pudoris. Ipsa quoque ad Ecclesiam progressio rarior sit adolescentulis. Considera quanta fuerit Maria, et tamen nusquam alibi, nisi in cubiculo reperitur, cum quaeritur (Luc. i, 28). Illa te doceat quid sequaris. Angelam in specie viri C vidit, et pavebat corde, peregrinabatur aspectu. Unde dicit ad eam angelus: *Ne timeas, Maria.*^d Docet solitudo verewardiam: et gymnasium pudoris secretum est.

72. Quid enim tibi opus est vel ad proximam facile accedere? *Pes enim fatui in facili domum proximi: qui autem sapiens est, verecundatur* (Eccl. xxi, 25). Inde nascuntur fabulæ, de quibus pulchre admoneris ut caveas, cum dicit vir tibi sapiens: *Quis dabit disciplinæ meæ custodiam, et supra labia mea 297 signaculum certum; e ne cadam ab illis, et lingua mea perdat me* (Eccl. xxii, 33). Si virilis sexus jubetur tacere coram senioribus (Eccl. xi, 6), quam indeco-

rum est virgines loqui, et varios serere sermones! 73. Esto ut imperes tibi silentium, numquid potes alis imperare, ne audias? Potest quis aliquando frenos ori suo imponere, et verbis stateram: auribus non potest. Loqui enim in nobis est, audire ex aliena pendet potestate; sæpe enim audimus quod nolumus.

CAPUT XI.

Jungit nova monita superioribus, nempe ut jurandi facilitatem vitent, lætitiæ lacrymas anteponant: a risu, per quem Synagoga perit, abstineant: iram temperent, sin minus eam valeant penitus extinguere: postremo si justum istis moderamen non tenuerint, compungantur.

74. Quid deinde aliud nos Scriptura admonet consideremus. Non jurandum facile (Eccl. xxiii, 9), quia plerumque multi casus accidunt, ut non possimus implere quod juraverimus. Qui autem non jurat, utique non pejerat: qui autem jurat, aliquando necesse est incidat in perjurium; quia omnis homo mendax (Psal. cxv, 11). Noli ergo jurare, ne incipias pejerare.

75. Ne ipsam quidem liberiolem lætitiã in virginibus decet esse. Quæ si non habent quod fleant, f fleant sæculum, fleant lapsus peccantium; etenim quæ aliorum lapsus fleverit, suos cavebit. Fleant postremo vel illa contemplatione, ut hic flentes, illic accipiant consolationem; ne sicut dives ille qui hic luxuriatus est, illic pœnas graves subire Domini declaratur oraculo, et tu audias: *Recepisti bona in vita tua* (Luc. xvi, 25 et seq.). Quanto beatior Lazarus qui hic flevit, et illic exultat: hic esurivit, et illic epulatur! Si vis ergo et tu bonam lætitiã sequi, demonstrat tibi Ecclesiastes liber quam sequi debeas, quiait: *Veni, manduca in lætitiã panem tuum; quoniam jam placuerunt Deo facta tua* (Eccles. ix, 7).

76. Quid autem idem Ecclesiastes monuerit nos omnes de immoderatione ridendi, consideremus. Sicut vox, inquit, *spinarum sub olla, ita risus stultorum* (Eccles. vii, 7). Nempe spinæ cum ardent, sonant, et cito exuruntur; ut nullus calor sit effectus. Unde et de Judæis dictum est: *Exarserunt sicut ignis in spinis* (Psal. cxvii, 12). Exusti enim suo risu, conflagrarunt in Domini passione, quando in animæ suæ jocabantur incendium, dicentes: *Speravit in Do-*

^a Mss. quatuor, *Non unus tibi dicit: Tempus ætatis est quasi*, etc.

^b Omnes edit., *quod dico tibi, cuicumque virgini loquor*; sed mss. verbum sine ulla sensus jactura prætermittunt. Iterum ubi vet. edit. et cuncti mss., *præsertim professionis*. Rom. edit., *repositus præsertim professioni*. Non belle; neque enim referunt ad verbum *attende*, sed sacræ virgines hic opponuntur virginibus aliis de quibus paulo superius. Quenique pro eo quod habetur in omnibus edit., *ab hominis irreverentis*; mss. duo, *ab omni irreverentia*, alii totidem, *ab omni irreverentis*; reliqui tandem, *ab omni irreverenti*. Totum autem locum in græco idiomate sic legimus: *Ὅπισω ἀκαθοῦς ὀφθαλμοῦ φύλαξαι, καὶ μηθυναύσης ἴεν εἰς σὲ πληκτικῆσιν; ὡς διψῶν ὀδοίπορος τὸ στόμα ἀνοῖσι, καὶ ἀπὸ παντός ὕδατος τοῦ συνεγγύς πισται, nec ab eo recedit* Vulgata versio. Et hinc potest id confirmari, quod alicubi jam monuimus, Ambrosium

D sacro codice nostris haud paulum diverso usu esse.

^c Non pauci mss., *aqua proxima bibe*; melius alii atque edit. *bibet*. Adverte autem quantum solitudinis amorem sanctus Doctor exigit a virginibus, quando quidem ipsis etiam crebriori Ecclesiæ frequentatione vult interdicitum.

^d Ita mss. omnes duobus excerptis: hi vero emittæque edit. *Decet solitudo*. Minus concinne, ut satis ostendit id quod sequitur, *et gymnasium*, etc.

^e Rom. edit., *ne cadam ab illa*, disciplina scilicet; non secus ac apud LXX, *ἵνα μὴ πέσω ἀπ' αὐτῆς*, refertur ad superiorem vocem, *φυλάξαι*: ut reliquæ edit. cum mss. omnibus, quibus etiam Vulg. versio suffragatur, *ne cadam ab illis, labiis circumdama, hoc est, ne ab illis impellar in ruinam*.

^f *Fleant sæculum*, aberat ab omnibus edit., sed nostræ ex omnibus scriptis cod., si duos tantum excipias, additum est.

mino, eripiat eum; saluum faciat eum, quoniam vult A eum (Psal. xxi, 9). Et deridentes percutiebant calamo caput ejus, ^a et quoniam spinis eum coronabant, atque acetum ei ut biberet, offerebant; ille risus Synagogam incendit in æternum (Marc. xv, 17 et seq.). Sic ergo est risus stultorum, qui sine gratia sonat, et ollam sui corporis urit. Merito negabat Sara quia riserat (Gen. xviii 15), ne videretur ridendo de effectu promissorum dubitasse cœlestium; et tamen ille risus plenus gravitatis fuerat et pudoris, **298** quem nemo alius testis, nisi Deus solus cognosceret, quem occulta non fallunt.

77. Quam pulchrum et illud! *Noli festinare in spiritu tuo irasci; quia ira in sinu stultorum requiescit* (Eccl. vii, 10), hoc est: etsi causa sit quæ moveat indignationem, non sit festina vindicta; ne immoderatus calor indignationis exæstuet. Non potest igitur auferre quod naturalis est motus, sed moram inserit, ut medicina consilii temperet iracundiam. Sic enim David ante jam dixerat: *Irascimini, et nolite peccare* (Paal. iv, 5); non quod imperaret iracundiam, sed quod id quod naturæ esset, auferre non posset: et quasi bonus medicus remedium daret, ut ipsa iracundia non noceret.

78. Denique etiam si quis prolapsus esset corde, quoniam ira nescit tenere moderamen; suadet ut compungatur in cubilibus suis, et suum unusquisque condemnet errorem. Sic enim scriptum est: *Quæ dicitis in cordibus vestris, et in cubilibus vestris compungimini* (Ibid.). Voluit itaque omnes homines suorum delictorum esse censores; ut qui publico testimonio non tenetur, se ipsum iudicem qui in occulto lapsus est, erubescat, et aculeo quodam coerceat amaritudinis et pudoris.

CAPUT XII.

Ad parcimoniam transit, qua corpus alteratur: jubet bonam parari existimationem: maxime vero requirit in virgine sobrietatem: id est, abstinentiam a lascivia et vanis corporis ornamentis, quæ affectari etiam a sacris quibusdam virginibus dolet. His opponitur exemplum sanctæ Sotheris, quæ formam suam adeo non excolebat, ut faciem carnificum pugnis lubens obtulerit deturpandam. Ejus cum Etrusco juvene, quem sibi vultum sedasse stigmatibus ferunt, comparatio.

79. Quid de parcimonia loquar, cum Sapiens dicat: *Aufer a me ventris concupiscentiam^b et concubitus cupiditatis ne apprehendat me* (Eccles. xxiii, 6)? Nec infirmitatem ex jejuniis et abstinentia reformides; infirmitas enim gravis sobriam facit animam.

80. Quomodo etiam docent Salomonis Proverbia bonæ opinioni studendum, dicendo: *Potius est nomen bonum, quam divitiarum multarum* (Prov. xxii, 1)? Quid

^a Mss. aliquot. et de spinis coronabant.

^b Edit., et concubitus cupiditas.

^c Omnes edit. cum paucis mss., nisi bona illa gubernatio; cæteri mss. magno numero, ut in contextu.

^d Et sæcularis jactantiæ: deerant hæc voces in omnibus edit. quæ in nostra propædum ex universis mss. restituantur.

est enim patrimonium, ^e nisi bona illa gubernet et operatio? Unde sanctus Job dicit: *Benedictio morituri super me veniat, et os viduæ me benedicat. Oculus eram cæcorum, et pes claudorum, invalidorum pater* (Job. xxxix, 13 et seq.). *Si vidi nudum prætereantem, et non vestiui; si me non benedixerunt egentes et de velleribus ovium mearum humeros eorum non calefeci: si abscondi aliquando peccatum meum, quod vel imprudens non ex voluntate commiserim: si aliquando permisi vacuo sinu exire inopem januam meam* (Job. xxxi, 19 et seq.). Illis enim nomen bonum paratur.

81. Præ cæteris tamen in virgine præcellit studium sobrietatis. Sobrietatem dico non vini abstinentiam, sed corporalis lasciviæ^d et sæcularis **299** jactantiæ, qua gravius quam vino inebriamur; dat enim calicem ruinæ, et iræ poculum. Unde et dicit Dominus ad Hierusalem: *Audi humiliata et ebria non a vino. Ecce accepi de manu tua calicem ruinæ, et poculum iræ* (Isai. li, 17). Sed hunc ^e calicem exinaniverit Synagoga, non bibant filiarum Ecclesiæ. De Judæis enim dictum est: *Filiarum eorum compositæ, circumornatæ quomodo similitudo templi* (Psal. cxliii, 12): vos autem templum Dei estis, filiarum ejus qui non transfiguratur in angelum lucis, sed verum lumen qui de vero est lumine. Ideo in vobis non similitudo, sed veritas sit. Multæ autem cum studium castitatis profiteantur, affectant adminicula pulchritudinis; ut comptiores prodeant, nitidiorum vultu quam sacras Domini decet, quibus Apostolico illo sermone respondeo: *Quæ mortuæ estis cum Christo ab elementis hujus mundi, quid adhuc velut viventes, de hoc mundo decernitis? Ne tetigeritis, inquit, attinaveritis, ne gustaveritis, quæ sunt omnia ad corruptelam* (Coloss. ii, 20 et seq.).

82. At non sancta Sotheris, ut domesticum piæ parentis proferamus exemplum (habemus enim nos sacerdotes nostram nobilitatem præfecturis et consulatibus præferendam; habemus, inquam, fidei dignitates, quæ perire non norunt); at non, ut dixi, Sotheris vultus sui curam gerebat: quæ cum easet decora facie valde, et nobilis virgo majorum prosapia, consulatus et præfecturas parentum sacra posthabuit fide, et immolare jussa non acquievit: quam persecutor inhumanis palmis cædi præcepit; ut tenera virgo dolori cederet, aut pudori. At illa ubi audivit hanc vocem, vultum aperuit, soli invelata atque intacta martyrio: et volens injuriæ occurrat, vultum offerens; ut ibi martyrii fieret sacrificium, ubi solet esse tentamentum pudoris. Gaudebat enim ^f dispendio pulchritudinis periculum integritatis auferri. Sed illi potuerunt quidem vultum ejus vulnerum vibicibus exarare, faciem tamen virtutis ejus et gratiam decoris interni nequaquam exarare potuerunt.

83. ^g Etruscum juvenem veteres fabulæ ferunt,

^e Rom. edit., calicem quem exinanivit; aliæ et cuncti mss. elegantius per concessionem rhetorici, calicem exinaniverit, etc.

^f Paris. quædam edit., stipendio pulchritudinis. Incongrue.

^g Hunc adolescentem Spurinam vocat Val. Maximus lib. iv, cap. 5, de Verecundia.

cum propter admirandam oris proprii pulchritudinem in amorem incenderet feminas, stigmatibus inarasse vultum suum, ne qua eum posset amare. Videro utrum castus fuerit illius animus; affectus tamen non innocens, propter quem in se ipse animadvertit. Ille tamen sola excepit vulnera, ne noceret: hæc triumphales retulit martyrii cicatrices, ut imaginem Dei quam acceperat, reservaret.

CAPUT XIII.

Virgines de servanda in se imagine divina monet; ut a Deo ipso eruditi, alienæ linguæ flagellum non metuant. Hoc vero quomodo et quatenus non timendum; qua etiam ratione sibi cavendum a lingua propria? Quo loco in eam rem Susannæ, Josephi, Danielis et Jobi exempla referuntur.

84. Servate et vos hanc imaginem, filiæ, servate Scripturæ præcepta divinæ; *Ut omne* **300** *os, inquit, obstruatur (Rom. III, 19). Scriptum est enim: Beatus homo quem tu erudieris, Domine, et de lege tua docueris eum (Psal. xciii, 12). Bonus Dominus erudit et docet, et plerumque arguit: sed etiam quem arguit, beatum facit; beatus enim homo quem arguit Dominus (Psal. xcii, 12). Et ideo increpationes ejus non refugas, quia charitatis et gratiæ sunt; ipse enim percudit, et quia bonus medicus, manibus suis sanat (Deut. xxxii, 39). ^a *Septies de necessitatibus te liberat, in septimo autem non te continget malum. In fame eripit te a morte, in pugna autem de manu ferri te exiit, a flagello linguæ ^b te abscondit (Job v, 19 et seq.). Si enim tu nullis putaveris derogandum, alienæ linguæ flagella non metues.**

85. Mire autem sermones maledicorum expressit dicendo linguæ flagellum, cujus sonus late resultat. A quo nos separare cupiens Petrus apostolus, monet ut non reddamus malum pro malo, et maledictum pro maledicto (I Petr. III, 9): sed magis cum maledicitur nobis, benedictionis referamus gratiam. Et ideo dicit: *Cohibe linguam tuam a malo (Psal. xxxiii, 14), tamquam linguæ flagello; nec timeas verborum sonum, si munda est conscientia tua. Bonum est quidem, nullum, si fieri potest, locum obtreptioni dare: sed quia plerique non vitiis, sed virtutibus derogant; reprehendant quod laudis est, non inve-niant quod erroris est.*

86. Sed quod pejus est, non solum aliena lingua, sed etiam nostra flagellamur. Et hæc sunt graviora verbera, cum ex multiloquio peccatum incurrimus. Et ideo custodi, virgo, vias tuas; ut non delinquas in lingua tua (Psal. xxxviii, 2). Et bona loqui plerumque crimen est virginis. Sed quid miraris de virgine, cum mulier in silentio jubeatur discere (I Tim. II, 11)? Bonus est pudor quem commendant silentia.

87. Susanna periclitabatur, et tacebat (Dan. xiii,

^a Rom. edit., *Sexties de necessitatibus.*

^b In mss. multo pluribus sequentia desiderantur, *te abscondet. Si enim tu nullis putaveris derogandum, alienæ linguæ.* Sed lacunam esse quisvis facile concesserit.

^c Ita mss. omnes, uno excepto: cum hoc autem

A 35); ut melius tacito pudore loqueretur. Denique invenit verecundia defensorem, qui defenderet castitatem. De qua bene dicitur, quod eam a flagello linguæ Dominus abscondit.

88. Quid de feminis dicimus? Joseph tacuit accusatus (Gen. xxxix, 20), ut melius eum innocentia quam lingua defenderet. Tacuit Daniel omnibus sapientior, et ora clausit leonum (Dan. xiv, 29 et seq.). Unde pulchre sanctus David dicit: *Posui, inquit, ori meo custodiam, dum consisiit adversum me peccator (Psal. xxxviii, 2).*

89. Quid enim vis loqui? Vereris ne, te tacente, objecta credantur. Sed audi bonum magistrum dicentem sanctum Job: *Ecce rideo opprobria, et non loquor: clamabo, et nusquam judicium (Job xix, 7),*

B id est, criminatorem aliquis opprobria jacit? Habes quod intra te rideas, si crimen conscientia non recognoscit. Quid enim referas verba verbis? Nondum est judicium: et si clames, non appropinquat. Debentur tibi in hoc sæculo multa certamina.

90. Vicerat sanctus Job damni dolorem: vicerat, immo excluserat luctus acerbiter in amissionibus filiorum, vicerat vulnerum ^e asperitates: vibicibus corporis adhibentur mulieris **301** tentamenta, et ipsa non sensit. Adhuc amicorum increpationes ad certamen ei ultimum reservantur. Luctatus fuerat cum affectu patrio (Job I, 18), luctatus cum dolore corporis et ægritudine (Job II, 7); oportebat eum subire etiam sermonum tentationes.

CAPUT XIV.

Ex incommodis sæculi de cujusquam merito non judicandum, cum hic locus sit certaminis, non autem coronæ. Hanc Paulum asseverasse cum sibi tum Christi adventum diligentibus reservari: annumerandam vero illis eam viduam quæ filiis omnibus, quos ipsa instituerat, Deo consecratis, geminum viduitatis suæ ac virginitatis filiorum obtulit sacrificium. Quibus coronidem admodum pia precatione ponit Ambrosius.

91. Ergo quando vides viduam dispendiis aliquibus laborare, aut filiorum ^d incommoditate: vel morte justum, vel injuriis affici; noli ex istius sæculi incommodis merita ejus pensare, aut mirari quod derelictus a Domino sit. Illic quidem luctamur, sed alibi coronamur. Non de me tantum, sed de omnibus hominibus communiter sum locutus. Nam unde mihi tantum meriti, cui indulgentia pro corona est? Illic lucta, illic bravium: hic milita, illic stipendium est. Ergo dum in hoc mundo sum, adhuc luctor, ^e adhuc decerno, adhuc impellor ut deridam; sed potens est Dominus, qui impulsus suscipiat, labentem statuat, nutantem erigat. Quid ergo miraris aliquem laborare? Donec in hac vita est, omnes edit. *asperitates, vibices corporis: adhibentur, etc.*

^d Omnes edit. cum uno mss., *incommoditate vel morte justum injuriis affici; reliqui ut nos in textu.*

^e Edit., *adhuc decerto; mss., adhuc decerno.*

certamen non deerit, non erit corona. Nullus probatur, nisi qui perseveraverit usque in finem; ut postea possit qui legitime certaverit, coronari.

92. Quis fortior Paulo, quis beator? Ille tamen vas electionis Dominicæ non ante sibi coronam vindicavit, quam certamen omne consummaret. Ideoque ait: *Certamen bonum certavi, cursum consummavi, fidem servavi: quod reliquum, reposita est mihi corona justitiæ* (II Tim. iv, 7, 8); quam non solum 302 sibi, sed etiam omnibus diligentibus adventum Domini dicit esse reddendam. Pulchre dixit, adventum Christi diligentibus; nemo enim festinat ad iudicium, nisi qui de innocentia securus est, aut qui de labore præsumit, cui aut gratia Domini, aut pia pro Christo certamina suffragantur.

93. Quam utique habebit prærogativam et ea vidua quæ bene filios educaverit, et in liberis gratulabitur, et maxime quæ omnes quos suscepit, Domino dedit. Unde et illa Evangelica vidua divitibus antefertur (*Luc. xxi, 3, 4*); non solum enim quia totum quod habuit, ad victum pauperum misit; sed etiam quod duo æra detulit, Dominica voce laudatur, id est, plenam fidem. Denique ad hominis sanitatem et ille Samaritanus duo æra stabulario dedit, quibus

^a Ita vet. edit. ac pauci mss.; alij vero longe plurimi, in honorem sanctificationis; at Rom. edit. sola, in odorem suavitatis.

IN LIBRUM DE LAPSU VIRGINIS CONSECRATÆ ADMONTIO,

Continetur hoc in opere vehementissima inrepatio, qua puellam quæ post promissam ad aras virginitatem vitari se ab impudico adolescente sæpius passa (Cap. 4, num. 11), etiam conceptum ex eo infantem necasse (Cap. 8, num. 53) dicebatur, summo cum animi dolore objurgat ejusdem episcopus. Ingens erat suapte natura hoc flagitium, sed illud multo gravius cum alia multa, tum secuta inde hominum offensio reddiderat (Cap. 1, num. 3). Susanna, sic enim illa vocabatur (Cap. 1, num. 3), e nobili familia ducebat ortum (Cap. 2, num. 4). Cum autem perpetuam servare pudicitiam sibi proposuisset, contrarias expugnare nequivit parentum voluntates, nisi postquam terrificis quibusdam visis ad id se moveri sancte affirmavit (Cap. 4, num. 16). Ipso Domini reviscentis festo in præcipua basilica, prope altare quo eam neophytorum greges cum cereis accensis deduxerant (Cap. 5, num. 18), vota sua, universo populo respondente, amen, pronuntiavit (Ibid. num. 19). Mox ipsi imposito post consuetam exhortationem velo illam aliis sanctimonialibus junctam idem præsul admisit in asceterium (Cap. 7, num. 27 et seq.), ubi eandem idoneis præceptis frequens imbuere non negligebat (Ibid.). Vitam illic haudquaquam duxit ab omni criminis specie ac similitudine ita remotam quin non multo post ejus castitas adversis rumoribus traduceretur (Cap. 6, num. 24). Hac impatientissime tulit Susanna: episcopus vero conjunctis cum ejusdem parente curiis, frustra ut auctores hujus calumniæ detecti canonicas luerent pœnas, desudavit. Ea cum fieri cautior hinc debuisset, elapsis tamen tribus annis (Cap. 7, num. 29), crimen cujus falsa infamia prius laboraverat, non sine magno Judæorum ac gentilium scandalo vere commisit. Omnem, ut illud celaret, lapidem movit: neque ulla ratione ad ipsius confessionem adduci potuit. Convicta demum apud antistitem, publicæ addicta est pœnitentiæ (Cap. 6, num. 23). Quam cum illa jam cœpisset agere (Cap. 8, num. 37), ipsam acerrima oratione ex qua constat ista scriptio, idem præsul aggredi instituit. Ubi diritaltem sceleris tum adjunctorum enumeratione, tum depulsionis excusationum oculis subjecit, docet remedium unicum ei superesse, æqualem peccato pœnitentiam (Cap. 8, num. 33 et 35). Cujus quidem labores atque dedecus si generose ad extremum usque spiritum toleraverit, promittit fore ut inferni sibi debiti non desitura evadat supplicia (Cap. 8, num. 35). Compellat etiam ejusdem pseudonymæ virginis corruptorem (Cap. 9, num. 38), eique Balthasarum nec non Sodomitaram et Gomorrhæorum exemplo declavat (num. 40), quæ ipsum pœnæ maneat, nisi similes respiscuntia suæ ostendat fructus, ad quos eundem exstimulat (Num. 41), proposita extremi iudicii nemini evitanda necessitate. Tandem reversus ad Susannam, ei quotidianam psalmi 50 recitationem indicit (Cap. 10, num. 42), ac præterea varios suggerit (num. 43 et seq.) quibus et se ad dolorem et Deum ad misericordiam moveat, mentis affectus.